

creative critical thinking and the development of individual abilities in solving practical problems, identifying the initiative, expanding the theoretical world outlook and scientific erudition, and the conscious use of theoretical knowledge in future practical activities is proved by numerous studies of modern scholars.

However, the motivation of students to perform research remains very low. This, according to the author, is conditioned by the lack of students' needs for such activities, their lack of awareness of the importance of this activity for their professional training and professional self-determination. In particular, conducting research using foreign-language original scientific sources with further presenting the results in a foreign language is a rather complex activity for many students who do not major in foreign languages. In order to form the internal motivation of students for scientific research, the author recommends a number of approaches to organizing a learning process in a foreign language aimed at forming a culture of foreign language broadcasting the formation of students' reflective culture; forming student research culture to interactively interact in the process of performing problem-oriented professional tasks of creating public speaking skills.

**Key words:** *scientific research, activity, professional preparation, foreign language broadcasting, culture, self-fulfillment*

Стаття надійшла до редакції 17.02.2018 р.

УДК 378.016:57:37.033

**ЛЮДМИЛА ГОМЛЯ**

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

## **ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ БІОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛЬОВОЇ ПРАКТИКИ**

У статті розкрито організаційно-процесуальні можливості навчальної польової практики для формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей. Виокремлено домінуючі чинники, які утруднюють формування екологічної компетентності студентів, та окреслено основні напрямки її формування в процесі організації та проведення польових практик.

**Ключові слова:** студент, екологічна компетентність, цінності, комплексні польові практики, сталий розвиток суспільства, фахівці-екологи

**Проблема** формування екологічної компетентності набуває особливої актуальності в контексті впровадження освіти сталого розвитку. Екологічна криза, що наростає в світі, спонукає до переосмислення відносин у системі «природа – людина – суспільство» і пошуку шляхів їхньої гармонізації. У зв'язку з цим для просування країни до високотехнологічного інформаційного суспільства особливого значення набуває рівень відповідної освіченості й культури фахівців (Титаренко, 2003).

Утвердження України в міжнародній спільноті передбачає якісні зміни у змісті і методах освіти, яка має орієнтуватись на пріоритети збалансованості в суспільному розвитку. Основну роль у вирішенні цього завдання відіграє екологічна освіта як засіб впливу на спосіб життя і споживання громадян. Підготовка висококваліфікованих біологів та екологів є одним із важливих завдань екологічної освіти, засобом перебудови суспільства згідно з вимогами сталого розвитку. Її виняткова роль у майбутній модернізації України відзначена у стратегічних напрямах розвитку вищої освіти в Україні у XXI столітті: на місце нинішньої економічної людини має прийти людина екологічна (Титаренко, 2005). Водночас, це завдання неможливо вирішити, дистанціюючись від практичних складових освіти, без яких її теоретичні аспекти не здатні забезпечити належну компетентність фахівця.

**Метою** цієї статті є розкриття організаційно-процесуальних можливостей навчальної польової практики для формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей.

**Аналіз сучасних розробок** засвідчує, що навчально-польова практика належить до дослідницько-практичної діяльності, а тому має важливе значення в професійній підготовці студентів. Основні підходи до проведення навчальної польової практики студентів репрезентовані у роботах Л. Астахової, М. Бойко, С. Коваленко, О. Лукаш, С. Морозюк, І. Солдатової, Н. Туровцевої та інших.

Вивчення досвіду практичної діяльності студентів ЗВО засвідчило, що для вирішення екоосвітніх завдань на польовій практиці, яка проходить у природних і штучних екосистемах, значна увага приділяється розкриттю механізмів виникнення у рослин пристосувань до життя в певних умовах середовища, впливу на них людини та питанням охорони і відтворення флори й фауни певних регіонів. Застосування теоретичних

знань, їхня своєрідна перевірка практикою сприяє формуванню переконаності у їхній дієвості, чинності, істинності, а отже, ефективно впливає на формування екологічної компетентності (Титаренко, 2004). Такий підхід забезпечує вивчення студентами екологічних проблем у поєднанні з набуттям досвіду взаємодії з природою, покращення якості стану довкілля, динамічність теоретичних і прикладних екологічних знань, формування природовідповідних умінь, сприяє формуванню професійно достатнього рівня екологічної компетентності.

Для студентів біологічних спеціальностей університетів пріоритетним є професійний різновид екологічної компетентності. Випускники університету матимуть фахове ставлення до взаємодії з навколишнім середовищем і вирішення екологічних проблем у сільському й комунальному господарстві, на виробництві. Крім того, отримувана спеціальність учителя біології робить професійну екологічну компетентність студента необхідною умовою формування відповідної якості в учнів. Повсякденно-побутова екологічна компетентність має бути притаманна студентам – пересічним громадянам, споживачам природних ресурсів. Вона виявляється в щоденному прийнятті рішень щодо власного споживання ресурсів і врахуванні екологічних наслідків власного впливу на довкілля.

Основою для формування як професійного, так і повсякденно-побутового видів екологічної компетентності студентів є екологічні знання. Важливе значення у формуванні якості має досвід практичної діяльності в довкіллі, що у студентів має безпосередній та опосередкований характер. Це дає підстави виділити у структурі екологічної компетентності студентів інформаційно-досвідну складову.

Професійна екологічна компетентність формується під впливом екологічної інформації наукового чи прикладного характеру. У її формуванні беруть участь загальнонаукові знання й ті, що стосуються найближчого середовища. Саме останні використовуються в досвіді прийняття рішень стосовно його стану, вибору способу діяльності. Отримання студентами опосередкованого і безпосереднього досвіду взаємодії з природою відбувається під час лекційно-семінарського навчання, практично-лабораторних робіт та комплексних польових практик.

Вибір способу діяльності залежить від ціннісних орієнтацій особистості, місця екологічних цінностей в ієрархії особистісних, що знаходить своє відображення в характері мотивів діяльності. Тому у структурі екологічної компетентності студентів виділено мотиваційно-ціннісну складову.

У формуванні мотиваційно-ціннісної складової екологічної компетентності важливими є і предметні, і суб'єктні цінності. Визначальними у прийнятті рішень є не лише спектр екологічних цінностей особистості, а й місце цих цінностей в ієрархії особистісних. Важливою умовою формування екологічної компетентності є трансформація зовнішніх мотивів і стимулів у внутрішні мотиви студентів, які сприятимуть формуванню природобезпечної діяльності без зовнішнього контролю.

Екологічні знання, досвід, цінності і мотиви студентів реалізуються у професійній практичній діяльності і щоденній поведінці. Діяльність є реальним чинником ризиків для довкілля або шляхів його збереження, і саме за її виявами оцінюють рівень екологічної компетентності. Тому у структурі екологічної компетентності виділено поведінково-діяльнісну складову.

Для формування екологічної компетентності студентів необхідні також готовність до прийняття екологічно виважених рішень та відповідальність за власні дії. Ці інтегровальні елементи є системоутворючими для формування екологічної компетентності студентів.

У дослідженні екологічну компетентність студентів розглянуто, як здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності.

Відповідно до структури екологічної компетентності в дослідженні визначено критерії сформованості цієї якості у студентів, до яких належать: обізнаність із екологічною проблематикою, усвідомлення екологічних проблем місцевого рангу, наявність досвіду вирішення екологічних проблем (критерії сформованості інформаційно-досвідної складової); місця екологічних цінностей в ієрархії особистісних, характер ставлення до природи (сформованості мотиваційно-ціннісної складової), екологічно безпечна поведінка і діяльність у професійній та побутовій сферах (сформованості поведінково-діяльнісної складової); готовність приймати рішення і діяти в довкіллі з мінімальною шкодою для нього, відповідальність за екологічні наслідки своєї діяльності (сформованість інтегровальних елементів готовності і відповідальності).

Особливою формою організації навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти (ЗВО), під час якого закріплюються набуті на лекціях, семінарах, лабораторно-практичних заняттях теоретичні знання, формуються вміння спостерігати не лише природні об'єкти та явища, а й взаємозв'язки людини з природою, оцінювати способи природокористування, виступають навчальні польові практики. Навчальні польові практики біологічного спрямування ми розглядаємо як одну із найефективніших форм екологічного виховання студентів і формування у них екологічної компетентності, готовності до діяльності та відповідальності. Саме тому під час проведення польової практики одним із важливих завдань керівника є формування у студентів культури природокористування та відповідального ставлення до природи. Крім того, польові практики спонукають студентів до емоційного сприймання та осмислення об'єктів та явищ довкілля.

Сучасний стан навколишнього природного середовища і тенденції вирішення екологічної проблеми на регіональному та національному рівнях, у тому числі і в Полтавській області, ставлять перед суспільством нові завдання в галузі кадрового забезпечення цієї важливої соціально-економічної сфери фахівцями нового покоління, спрямованими на високому професійному рівні забезпечити практичну природоохоронну діяльність. Одним із реальних та продуктивних джерел забезпечення професійної галузі такими фахівцями є навчання за напрямами підготовки «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», яке передбачає підготовку висококваліфікованих кадрів на інноваційній основі з когорти випускників загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, що і здійснюється на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (ПНПУ) з 2006 року (Смоляр, 2012).

Важливим аспектом у формуванні екологічного компетентності є польова практика. Саме у підготовці екологів практика є необхідною (Рудишин, 2009), і суттєву роль тут можуть відіграти заповідні об'єкти з їх науковим потенціалом (Вишенська, 2011). Реалізація цієї програми робочими планами ПНПУ передбачає проведення ознайомчої польової практики на першому, навчальної польової практики на другому і дослідницької практики на третьому курсі. Усі дисципліни, польова практика для яких обов'язковою, вимагають як стандарт мати природні об'єкти що не підлягали антропогенному навантаженню. Більшість таких об'єктів є на заповідних територіях. Лише обмежена кількість ЗВО мають бази практики, що знаходяться поблизу заповідних об'єктів, тому для інших ЗВО навіть наявність власних баз практики не гарантує повноцінного виконання програми практики. Проблема ускладнюється ще тим, що два керівники, що їдуть з групою не в змозі ефективно працювати із студентами при виконанні робіт з різних дисциплін. Тому на будь якій університетській базі ефективно провести практику не є можливим. Виходом є місце розташування практики, де можна було б задіяти місцевих фахівців відповідного профілю. І це за умов належного поселення і харчування студентів. Вважаємо, що доречним буде проводити практику на базі адміністративно-наукового комплексу заповідника, в план якого входить забезпечення умов для навчання майбутніх спеціалістів-екологів. Зрозуміло, що лише однієї волі навчальних закладів і Міністерства не буде достатнім для виконання планів, навіть при бажанні керівництва заповідників допомагати ЗВО.

Полтавський національний педагогічний університет має певний досвід співпраці із заповідниками у сфері підготовки фахівців-екологів. Упродовж 7 років студенти ПНПУ імені В.К. Короленка проходили комплексну практику в Карадазькому природному заповіднику НАНУ. Карадазький заповідник розташовується на стику двох рослинних і ландшафтних зон і являє собою незвичайно виразний контраст з областю понижених пустельних передгір'їв і степних рівнин, які прилягають до нього з півночі. Немає, напевно, іншого місця в Україні, де можна було би спостерігати таку різку зміну ландшафтів на такій малій відстані. Це чи не єдина територія, де на відносно невеликій площі існує комплекс для польових досліджень майже із усіх дисциплін які викладаються при підготовці екологів. На жаль, нині ми не можемо, у зв'язку з подіями в Криму, продовжити проводити практику там, і тому вже кілька років поспіль проводимо її в Азово-Сиваському національному природному парку використовуючи досвід організації практики в Карадазькому природному заповіднику НАНУ.

Отже, керівництво заповідника є зацікавленим у роботах студентів, які тим допомагають у виконанні наукових планів установи. Можна вважати, що включення студентських практик до планової роботи заповідників, виділення державних коштів на облаштування тимчасового проживання практикантів та інших дослідників на території заповідників сприяло б не тільки підвищенню рівня підготовки майбутніх екологів, а й частково допомагало у виконанні наукових проектів і забезпечувало відбір студентів для подальшого працевлаштування і оновлення кадрів заповідних установ.

З іншого боку, реальний потенціал заповідних територій (і фахівців наукової частини), особливо заповідних об'єктів гірської місцевості, є значно ширшим. Ідеальним варіантом було б провадити частину навчального процесу на території заповідників, чергуючи лекції практичними роботами у польових умовах. Якщо згадати переліку дисциплін, які вивчаються, зрозумілим стає, наскільки корисним буде такий варіант проведення начального процесу. Якщо творчо використати зарубіжний досвід, коли наукова робота супроводжується викладанням, а комп'ютерні бази даних вмістять більшу частину достовірних результатів досліджень, друкованих матеріалів, у т.ч. програм і посібників, такий варіант навчального процесу виховання майбутніх екологів стане практично здійсненим.

**Висновки.** Таким чином, зміст польових практик потребує додаткових відомостей з методів проведення екологічного моніторингу у довіллі та з побутової проблематики. Особливо актуальним є насичення польових практик завданнями ужиткового краєзнавчого характеру й такими, що торкаються сфери побутової діяльності і впливу людини на довкілля. Потребують вдосконалення також методи виховного впливу на студентів. Серед загалом позитивних умов формування екологічної компетентності студентів (наявності екологічного змісту у комплексі дисциплін, можливості самореалізації під час семінарських і лабораторних занять, практичного застосування набутих знань на польових практиках) існують чинники, що утруднюють формування цієї якості. Серед них – нестача у змісті природоохоронної проблематики місцевого рангу та практична відсутність відомостей, які стосуються побутової сфери діяльності особистості (утруднює процес прийняття рішень і відповідальність за стан найближчого довкілля), переважне використання навчально-

виховних методів, що суперечать нормам природоохоронної поведінки (унеможливають формування ціннісного ставлення до природи, природоохоронної мотивації і відповідної діяльності, пригнічують готовність до збереження природи і відповідальність за її стан).

Досвід нашої практичної діяльності засвідчив, що усунення зазначених чинників при організації та проектуванні змісту навчально-польових практик дозволяє підвищити рівень сформованості екологічної компетентності майбутніх фахівців-екологів.

### Список використаних джерел

- Рудишин С.Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів. Теорія і практика / С.Д. Рудишин. – Вінниця: «Темпус», 2009. – 270 с.
- Вишеньська І.Г. Практика в заповідних об'єктах як необхідна складова підготовки екологів [Електронний ресурс] / [Вишеньська І.Г., Гамор Ф.Д., Загнітко В.М., Незруч О.Т.] // Збірник наукових статей “III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.1. – С.322–324.
- Смоляр Н.О. Еколого-просвітницька концепція діяльності кафедри екології та охорони довкілля Полтавського національного університету імені В.Г. Короленка / Н.О. Смоляр // Навколишнє середовище і здоров'я людини: М-ли V Всеукр. Наук.-практ. семінару, м. Полтава, 29-30 листопада 2011 р. – Полтава: Скайтек, 2012. – С. 236-232.
- Титаренко Л.М. Ділові ігри як засіб формування екологічної компетентності студентів університетів / Л.М. Титаренко // Вісн. Черк. ун-ту. – Черкаси, 2005. –Вип. 75. – Сер.: Пед. наук. – С. 155-159.
- Титаренко Л.М. Готовність до екологічної діяльності як засада формування екологічної компетентності студентів / Л.М. Титаренко // Підвищення готовності майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності: Зб. наук. пр. – Харків: Стиль-Іздат, 2005. – С. 201-206.
- Титаренко Л.М. Екологічна компетентність особистості як складова її життєвої компетентності / Л.М. Титаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. – Київ, 2005. – Вип.8. – Кн. II. – С. 12-15.
- Титаренко Л.М. До питання трансформації науково-дослідної роботи у сучасній вищій школі / Л.М. Титаренко // Проблеми формування ціннісних орієнтирів професійної діяльності: Зб. наук. пр. – Харків: Стиль-Іздат, 2005. – С. 214-219.
- Титаренко Л.М. Деякі аспекти дослідження поняття „екологічні цінності” / Л.М. Титаренко // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту. – Ужгород, 2004. – Вип. 7. – Серія: Педагогіка, соціальна робота. – С.188 -192.
- Титаренко Л.М. До питання про екологічну культуру та екологічну освіту молоді / Л.М. Титаренко // Теорія і практика сучасного природознавства: Зб. наук. праць. – Херсон, 2003. – С. 172-176.

### References

- Rudishin, S.D. Biologichna pidgotovka majbutnih ekologiv. Teoriya i praktika / S.D. Rudishin. – Vinnicya: «Tempus», 2009. – 270 s.
- Vishenska, I.G. Praktika v zapovidnih ob'ektah yak neobhidna skladova pidgotovki ekologiv [Elektronnij resurs] / [Vishenska I.G., Gamor F.D., Zagnitko V.M., Nezhuch O.T.] // Zbirnik naukovih statej “III-go Vseukrayinskogo z'yizdu ekologiv z mizhnarodnoyu uchastyu”. – Vinnicya, 2011. – Tom.1. – S.322–324.
- Smolyar, N.O. Ekologo-prosvitnicka koncepciya diyalnosti kafedri ekologiyi ta ohoroni dovkilliya Poltavskogo nacionalnogo universitetu imeni V.G. Korolenka / N.O. Smolyar // Navkolishnye seredovishe i zdorov'ya lyudini: M-li V vseukr. Nauk.-prakt. seminaru, m. Poltava, 29-30 listopada 2011 r. – Poltava: Skajtek, 2012. – S. 236-232.
- Titarenko, L.M. Dilovi igri yak zasib formuvannya ekologichnoyi kompetentnosti studentiv universitetiv / L.M. Titarenko // Visn. Cherk. un-tu. – Cherkasi, 2005. –Vip. 75. – Ser.: Ped. nauk. – S. 155-159.
- Titarenko L.M. Gotovnist do ekologichnoyi diyalnosti yak zasada formuvannya ekologichnoyi kompetentnosti studentiv / L.M. Titarenko // Pidvishennya gotovnosti majbutnih fahivciv do innovacijnoyi pedagogichnoyi diyalnosti: Zb. nauk. pr. – Harkiv: Stil-Izdat, 2005. – S. 201-206.
- Titarenko, L.M. Ekologichna kompetentnist osobistosti yak skladova yiyi zhittjevoyi kompetentnosti / L.M. Titarenko // Teoretiko-metodichni problemi vihovannya ditej ta uchnivskoyi molodi: Zb. nauk. pr. – Kiyiv, 2005. – Vip.8. – Kn. II. – S. 12-15.
- Titarenko, L.M. Do pitannya transformaciyi naukovo-doslidnoyi roboti u suchasnij vishij shkoli / L.M. Titarenko // Problemi formuvannya cinnisnih oriyentiriv profesijnoyi diyalnosti: Zb. nauk. pr. – Harkiv: Stil-Izdat, 2005. – S. 214-219.
- Titarenko, L.M. Deyaki aspekti doslidzhennya ponyattya „ekologichni cinnosti” / L.M. Titarenko // Nauk. visn. Uzhgor. nac. un-tu. – Uzhgorod, 2004. – Vip. 7. – Seriya: Pedagogika, socialna robota. – S.188 -192.
- Titarenko, L.M. Do pitannya pro ekologichnu kulturu ta ekologichnu osvitu molodi / L.M. Titarenko // Teoriya i praktika suchasnogo prirodznnavstva: Zb. nauk. prac. – Herson, 2003. – S. 172-176.

GOMLYA L.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

#### **FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCY OF STUDENTS OF BIOLOGICAL SPECIALTIES IN THE PROCESS OF POLISH PRACTICE**

Organizational-process possibilities of the educational field practice for the purpose of ecological competence forming for the students of biological specialties have been presented in the article. Basic factors which complicate students ecological competence forming, fundamental directions of its formation in the process of organization and realization field practice have been underlined in the article.

The content of field practice requires additional information on the methods of environmental monitoring in the environment and on the domestic issues. Particularly relevant is the saturation of field practices with the tasks of applied local history and those that affect the spheres of domestic activities and human impact on the environment. Methods of educational impact on students are also needed. Among the generally positive conditions for the formation of environmental competence of students (the presence of ecological content in the discipline, the possibility of self-realization during seminars and laboratory classes, the practical application of acquired knowledge in field practice), there are factors that impede the formation of this quality. Among them is the lack of content of the environmental issues of the local rank and the practical absence of information relating to the domestic sphere of the person's activities (complicates the decision-making process and responsibility for the state of the surrounding environment), the prevailing use of educational and educational methods that contradict the norms of environmental behavior (make it impossible to form a value the attitude towards nature, environmental motivation and related activities, suppress the readiness to preserve nature and the responsibility for it with en).

**Key words:** student, ecological competence, values, complex field practices, sustainable development of society, environmentalists

Стаття надійшла до редакції 27.03.2018 р.

УДК 37.091.2:331.548]:352-057.177.3(477.53)

**МАРИНА ГРИНЬОВА**

**ВАЛЕНТИНА ДРИЖД**

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

#### **ВПЛИВ КЕРІВНИКА ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ВИБІР МОЛОДДЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОЦЕРКІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТА СЕМЕНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ОТГ)**

У статті розглянуто особливості профорієнтаційної роботи керівників об'єднаних територіальних громад, спрямованої на вибір молоддю педагогічної професії (на прикладі Білоцерківської сільської та Семенівської селищної ОТГ), розроблено поради та рекомендації органам місцевого самоврядування, щодо стимулювання роботи керівників .

**Ключові слова:** об'єднана територіальна громада, керівник об'єднаної територіальної громади, місцеве самоврядування, децентралізація, профорієнтаційна робота

**Постановка проблеми.** В Україні триває процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Про це говорять на телебаченні, пишуть в газетах, дискутують під час публічних заходів. Але не завжди публікації, дискусії носять конструктивних характер: відомі випадки, коли так званні «експерти» починають розповідати про реформу, абсолютно не розуміючись на предметі розмови. Це призводить до дискредитації ідеї проведення реформи та нівелює зусилля багатьох людей, які доклали значних зусиль, щоб цей процес все ж таки розпочався. Система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях (Вернадський, 2002).

Територіальна організація влади, яка має вирішувати певні проблеми та завдання життєдіяльності суспільства, культурного, соціально-економічного, політичного розвитку, транспортної інфраструктури,